

Avizul Comitetului Economic și Social European privind Comunicarea Comisiei către Parlamentul European, Consiliu, Comitetul Economic și Social și Comitetul Regiunilor: Crearea de parteneriate în cercetare și inovare

COM(2011) 572 final

(2012/C 229/07)

Raportoare: **dna Renate HEINISCH**

La 21 septembrie 2011, în conformitate cu articolul 304 din Tratatul privind funcționarea Uniunii Europene, Comisia Europeană a hotărât să consulte Comitetul Economic și Social European cu privire la

Comunicarea Comisiei către Parlamentul European, Consiliu, Comitetul Economic și Social și Comitetul Regiunilor: Crearea de parteneriate în cercetare și inovare

COM(2011) 572 final.

Secțiunea pentru piața unică, producție și consum, însărcinată cu pregătirea lucrărilor Comitetului pe această temă, și-a adoptat avizul la 8 mai 2012.

În cea de-a 481-a sesiune plenară, care a avut loc la 23 și 24 mai 2012 (ședința din 23 mai), Comitetul Economic și Social European a adoptat prezentul aviz cu 191 de voturi pentru, 2 voturi împotriva și 7 abțineri.

1. Concluzii și recomandări

1.1 CESE este de acord cu Comisia asupra faptului că crearea de parteneriate oferă multiple avantaje și că s-ar putea profita mai pe deplin de potențialul acestora. De aceea, Comitetul salută în mod expres inițiativa Comisiei de înființare și susținere în cadrul inițiativei emblematice „O Uniune a inovării” a unor parteneriate europene pentru inovare (PEI-uri), care au drept scop eficientizarea ciclului C&I și reducerea intervalului de timp între cercetare și piață.

1.2 Pentru a asigura o perioadă de desfășurare lungă și un impact durabil, trebuie create condiții-cadru adecvate pentru soluționarea problemelor legate de guvernanta, finanțare și implementare.

1.3 Ca o condiție prealabilă fundamentală, parteneriatele trebuie să fie simple, flexibile, favorabile incluziunii și deschise, grupurile de coordonare, reprezentative și echilibrate, iar relațiile dintre inițiativele și instrumentele existente trebuie clarificate de la bun început.

1.4 CESE subliniază importanța inovațiilor sociale ca instrument-cheie pentru crearea unui mediu favorabil inovării, în vederea stimulării cooperării între întreprinderi, sectorul public, partenerii sociali și alte organizații ale societății civile și a îmbunătățirii capacității de inovare și a performanței acestora.

1.5 Pentru dezvoltarea în continuare a conceptului de parteneriat, sunt necesare clarificarea și verificarea continuă a relației între PEI-uri și alte inițiative politice (punctul 2.3.2 al comunicării).

1.6 Facilitarea necesară a unei implementări și finanțări coordonate a programelor naționale și europene pentru a răspunde mai eficient provocărilor societale (punctele 3.1.3 și 3.3.3 ale

comunicării) ar trebui să includă adaptarea proceselor administrative naționale, a orientărilor naționale în materie de acordare a ajutoarelor și a condițiilor de finanțare ale statelor membre.

1.7 În plus, Comitetul recomandă punerea laolaltă sporită a resurselor existente, clasificarea mai clară și mai adecvată din punct de vedere tematic a diferitelor posibilități de (co)finanțare, utilizarea direcționată a acestora și informarea sistematică și centralizată cu privire la acestea.

1.8 De asemenea, Comitetul recomandă implicarea atât pe plan național, cât și european a tuturor inițiativelor și factorilor care pot contribui la monitorizarea adecvată a reglementării și la dezvoltarea unor parteneriate durabile, precum și la implementarea rezultatelor acestora.

1.9 Ar trebui sprijinită în continuare implicarea țărilor terțe în parteneriatele pentru cercetare și inovare, pentru a spori atractivitatea Europei ca „actor mondial”.

1.10 Pe baza experiențelor realizate cu parteneriate anterioare, trebuie să se clarifice ce formă și grad de obligativitate sunt necesare pentru a garanta, pe de o parte, flexibilitatea, deschiderea și capacitatea de inovare și pentru a asigura, pe de altă parte, că parteneriatele sunt stabile, se desfășoară pe termen lung și au un impact durabil.

1.11 Pentru a nu irosi resursele umane, financiare și temporale, trebuie ca, pe viitor, să se acorde atenție obținerii unui impact sporit. În acest scop, măsurile trebuie coordonate mai bine, evaluate periodic și transpuse în mod consecvent.

1.12 Pentru a ține seama de particularitățile naționale și regionale, trebuie prevăzută o legătură strânsă cu factorii de la nivel național, regional și local. Totodată, nu poate fi ignorată importanța dimensiunii globale a provocărilor actuale.

2. Comunicarea Comisiei

2.1 Comunicarea Comisiei pe tema „Crearea de parteneriate în cercetare și inovare” (C&I) ⁽¹⁾ abordează sarcina de a optimiza resursele existente pentru C&I astfel încât să se poată pune în aplicare Spațiul european de cercetare (SEC) până în 2014, inițiativa „O Uniune a inovării”, „Agenda digitală” și alte inițiative emblematice ale Strategiei Europa 2020 ⁽²⁾, ținând seama și de actuala criză economică și financiară.

2.2 Comunicarea Comisiei recurge la abordarea partenerială, a cărei importanță ca mijloc de unire a forțelor este subliniată în Comunicarea Comisiei din octombrie 2010 privind „O Uniune a Inovării” ⁽³⁾. Pentru a rezolva problemele societale majore și pentru a consolida poziția competitivă a Europei, crearea de parteneriate trebuie să reunească factori publici de la nivelul european și național în parteneriate public-public (P2P-uri) și factori publici și privați în parteneriate public-privat (PPP-uri) ⁽⁴⁾.

2.3 În cel de-al șaptelea Program-cadru pentru cercetare (PC7), în Programul pentru competitivitate și inovare (PCI), precum și în cadrul politicilor Spațiului european de cercetare (SEC) și al celor prefigurate de inițiativa „O Uniune a inovării” au fost elaborate și experimentate diferite concepte parteneriale pentru instituirea unei viziuni comune asupra modului în care crearea de parteneriate poate contribui, în domeniul C&I, la realizarea unei creșteri inteligente și durabile în Europa.

2.4 În evaluarea sa globală, Comisia a ajuns la concluzia că crearea de parteneriate oferă multiple avantaje și că s-ar putea profita în mai mare măsură de potențialul acestora.

2.5 Parteneriatele europene pentru inovare (PEI-uri) pot crea un cadru global pentru diferitele modele de parteneriate, reunind toți actorii importanți la nivelul întregului ciclu de C&I, atât din partea ofertei, cât și a cererii, și încurajând angajamentul politic față de acțiunile convenite. În plus, parteneriatele reprezintă o metodă eficientă pentru a stimula participarea întreprinderilor mici și mijlocii la cercetare și inovare.

2.6 Parteneriatele nu sunt totuși procese care se continuă de la sine. Pentru a asigura o perioadă de desfășurare lungă și un impact durabil, trebuie create condiții-cadru adecvate pentru soluționarea problemelor legate de guvernanta, implementare și finanțare, care afectează parteneriatele.

⁽¹⁾ (COM(2011) 572 final din 21.9.2011).

⁽²⁾ (COM (2010) 546 final). A se vedea, de asemenea, IP/10/225. Programul pe zece ani care succede Strategia de la Lisabona a fost adoptat de Consiliul European în iunie 2010. Scopul acestuia este realizarea unei creșteri inteligente, durabile și favorabile incluziunii și o mai bună coordonare a economiei naționale și europene.

⁽³⁾ COM(2010) 546 final; a se vedea, de asemenea, Avizul CESE, JO C 132, 3.5.2011, p. 39.

⁽⁴⁾ Drept exemple de parteneriate P2P pot fi citate, printre altele, ERA-NET și ERA-NET Plus, inițiative în temeiul articolului 185 și programarea în comun (PC). Din PPP-urile în materie de C&I fac parte, de exemplu, inițiativele tehnologice comune (ITC) și Internetul viitorului.

2.7 Pe baza rezultatelor diferitelor parteneriate, s-au formulat deja concluzii importante privind organizarea parteneriatelor și s-au identificat posibilități de soluționare a problemelor menționate ⁽⁵⁾.

3. Observații generale

3.1 Schimbările demografice, schimbările climatice, precum și transformările din industrie, din economie și de pe piața forței de muncă, cauzate de globalizare, reprezintă unele dintre cele mai mari provocări pentru dezvoltarea viitoare a statelor membre ale Uniunii Europene. În vederea abordării acestor provocări este nevoie de eforturi comune, de implicarea tuturor factorilor potențiali și de o coordonare centralizată a acțiunilor adecvate. Aceste provocări trebuie abordate urgent din perspectiva interacțiunii dintre cercetare, inovațiile științifice și tehnologice, precum și inovațiile sociale.

3.2 Coordonarea centralizată este necesară și în ce privește punerea în comun a resurselor, crearea unui buget adecvat și distribuirea mijloacelor, astfel încât șansele asociate, de asemenea, schimbărilor demografice și provocărilor globale să poată fi utilizate eficient în cercetare și inovare.

3.3 CESE salută, de aceea, în mod expres inițiativa Comisiei de înființare și susținere, în cadrul inițiativei emblematice „O Uniune a inovării” ⁽⁶⁾, a Parteneriatelor europene pentru inovare (PEI), care au drept scop eficientizarea ciclului european de C&I și reducerea intervalului de timp între cercetare și piață ⁽⁷⁾.

3.4 Din analiza conceptelor parteneriale testate în cel de-al șaptelea Program-cadru pentru cercetare (PC7) ⁽⁸⁾, în Programul pentru competitivitate și inovare (PCI) ⁽⁹⁾, în Spațiul european de cercetare (SEC) ⁽¹⁰⁾, în cadrul politicilor prefigurate de inițiativa „O Uniune a inovării” ⁽¹¹⁾ și în cadrul PEI-ului pilot privind îmbătrânirea activă și în condiții bune de sănătate (AHA), au putut fi deja trase primele concluzii privind organizarea parteneriatelor ⁽¹²⁾.

3.5 Una dintre concluzii este că parteneriatele ar trebui să fie simple, flexibile, favorabile incluziunii și deschise, grupurile de coordonare, reprezentative și echilibrate, iar relațiile dintre inițiativele și instrumentele existente ar trebui clarificate de la bun început. În plus, parteneriatele trebuie să cuprindă condiții-cadru clare cu privire la structuri, finanțări și procese, pentru a se putea dezvolta în mod stabil și pe o perioadă lungă de timp.

⁽⁵⁾ A se vedea Documentul de lucru al serviciilor Comisiei SEC(2011) 1028 final din 1.9.2011.

⁽⁶⁾ COM(2010) 546 final din 6.10.2010.

⁽⁷⁾ COM(2011) 572 final din 21.9.2011.

⁽⁸⁾ JO L 412, 30.12.2006, p. 1 și JO C 65, 17.3.2006, p. 9.

⁽⁹⁾ JO L 310, 9.11.2006, p. 15 și JO C 65, 17.3.2006, p. 22.

⁽¹⁰⁾ COM(2000) 6 final și JO C 204, 18.7.2000, p. 70.

⁽¹¹⁾ A se vedea nota de subsol 6.

⁽¹²⁾ A se vedea Documentul de lucru al serviciilor Comisiei SEC(2011) 1028 final din 1.9.2011.

3.6 CESE apreciază și susține eforturile Comisiei de a transforma concluziile menționate în propuneri și orientări concrete și de a integra aspectele relevante în cadrul programului „Orizont 2020”. Propunerile descrise în comunicare sunt necesare, însă, în opinia Comitetului, acestea necesită încă completări.

4. Observații specifice cu privire la propunerile Comisiei

4.1 Obiectivele Parteneriatelor europene pentru inovare (PEI-uri)

4.1.1 Comitetul apreciază și susține obiectivul enunțat de Comisie în comunicare privind conectarea instrumentelor recunoscute ale „ofertei” (cercetare și tehnologie) cu cele ale „cererii” (utilizatori, reglementare, standardizare) (punctul 2.3.1). Comitetul împărtășește opinia Comisiei, conform căreia PEI-urile pot aduce laolaltă principalii actori de la nivel național și regional, din sectorul public și din societatea civilă și pot intensifica schimburile între aceștia, permițând astfel optimizarea instrumentelor, sporirea sinergiilor, punerea în comun a resurselor, încurajarea inovațiilor – în special a inovațiilor sociale, cum ar fi noile modele antreprenoriale⁽¹³⁾ - și consolidarea angajamentului politic.

4.1.2 Comitetul subliniază, în acest context, importanța propunerilor Comisiei, care sunt întemeiate pe concluziile documentului de lucru al serviciilor Comisiei referitor la PEI-ul pilot privind AHA și la alte parteneriate⁽¹⁴⁾. Acestea subliniază necesitatea unor condiții-cadru clare pentru guvernanta, precum și pentru implementare și finanțare, astfel încât parteneriatele pentru C&I să se poată dezvolta pe termen lung și în mod eficient.

4.2 Continuarea abordării parteneriale

4.2.1 În vederea continuării abordării parteneriale, Comitetul consideră următoarele puncte ca fiind foarte importante și propune următoarele aspecte complementare:

4.2.2 Clarificarea relației între PEI-uri și alte inițiative politice (punctul 2.3.2 al comunicării): această relație ar trebui verificată permanent și clarificată, mai ales în cazul noilor PEI-uri.

4.2.3 Incluziunea tuturor factorilor care pot asigura monitorizarea adecvată a reglementării (punctul 2.3.2): în acest scop, trebuie identificate și luate în considerare rolurile și nevoile specifice ale diferiților actori din procesul de inovare. La fel de important este să se poată pune capăt unei măsuri, fie atunci când aceasta și-a atins cu succes scopul, fie când se dovedește că nu conduce la obiectivul urmărit.

4.2.4 Facilitarea implementării coordonate a programelor și a finanțării naționale și europene a acestora pentru a răspunde mai eficient provocărilor societale (punctul 3.1.3): Comitetul consideră că acest aspect include și adaptarea cât mai extinsă posibil a orientărilor privind acordarea de ajutoare și a condițiilor de finanțare naționale. Necesitatea de a sincroniza

procesele naționale administrative ale statelor membre este deja menționată în comunicarea Comisiei (punctul 3.3.3).

4.3 Parteneriatele actuale în materie de cercetare și inovare

4.3.1 În cadrul PC7, al PCI, al SEC, precum și al politicilor prefigurate de inițiativa „O Uniune a inovării” au fost elaborate și experimentate diferite concepte parteneriale⁽¹⁵⁾.

4.3.2 Printre inițiativele comune actuale se numără mai ales Parteneriatul european pentru inovare privind îmbătrânirea activă și în condiții bune de sănătate (PEI-ul AHA)⁽¹⁶⁾, Agenda digitală pentru Europa⁽¹⁷⁾, IPC-ul „Ani mai mulți, o viață mai bună” – potențialul și provocările schimbărilor demografice (MYBL)⁽¹⁸⁾, precum și programul planificat „Orizont 2020”⁽¹⁹⁾.

4.3.3 Implicarea altor factori și inițiative importante atât la nivel național, cât și european este indispensabilă pentru a evita fragmentarea pieței și suprapunerile. Parteneriatele pentru C&I sau cel puțin sinergiile sunt propuse, de exemplu, în cadrul Anului european al îmbătrânirii active și solidarității între generații (2012)⁽²⁰⁾, al Programului OMS privind un mediu adaptat persoanelor în vârstă (*WHO Age-friendly Environments Programme*)⁽²¹⁾ și al Convenției ONU privind drepturile persoanelor cu handicap⁽²²⁾.

4.3.4 De asemenea, trebuie luate într-o mai mare măsură în considerare lucrările pregătitoare relevante ale altor factori la nivel național și european. Printre acestea se numără, de exemplu, programele și inițiativele DG SANCO, ale Institutului European de Inovare și Tehnologie (EIT)⁽²³⁾ și ale Institutului de studii tehnologice prospective (Institute for Prospective Technology Studies) (IPTS)⁽²⁴⁾.

4.3.5 Comitetul evidențiază, de asemenea, importanța creării de parteneriate pentru a spori atractivitatea Europei ca partener mondial în domeniul cercetării și inovării. Contribuind la extinderea și la diversificarea activităților, parteneriatele îmbunătățesc eficiența și eficacitatea investițiilor în cercetare în Europa pentru actorii mondiali⁽²⁵⁾. CESE încurajează dezvoltarea în continuare a parteneriatelor în această direcție.

⁽¹⁵⁾ A se vedea nora de subsol 4. Un exemplu relevant de parteneriat P2P este Programul comun de asistență pentru autonomie la domiciliu (AAD), în valoare de peste 600 de milioane de euro. Un exemplu concret de PPP este Inițiativa tehnologică comună ARTEMIS (sisteme informatice integrate).

⁽¹⁶⁾ A se vedea IP/10/1288.

⁽¹⁷⁾ A se vedea IP/10/581, MEMO/10/199 și MEMO/10/200.

⁽¹⁸⁾ A se vedea <http://www.jp-demographic.eu>.

⁽¹⁹⁾ Programul-cadru pentru cercetare și inovare 2014-2020; MEMO-11-435. A se vedea și Proiectul preliminar de aviz INT/614-615-616-631 privind „Orizont 2020”; raportor: dl Gerd Wolf.

⁽²⁰⁾ A se vedea <http://europa.eu/ey2012/>

⁽²¹⁾ A se vedea http://www.who.int/ageing/age_friendly_cities/

⁽²²⁾ A se vedea <http://www.un.org/disabilities/default.asp?id=150>.

⁽²³⁾ A se vedea <http://eit.europa.eu>.

⁽²⁴⁾ A se vedea <http://ipts.jrc.ec.europa.eu>.

⁽²⁵⁾ Menționăm aici doar două exemple. Ca urmare a inițiativei de programare în comun în domeniul afecțiunilor neurodegenerative, Canada și-a reorientat agenda de cercetare în acest domeniu către coordonarea cu Europa, fiind acum partener într-o acțiune-pilot referitoare la centrele de excelență; India este interesată activ de participarea la inițiativa de programare în comun privind apa.

⁽¹³⁾ JO C 132, 3.5.2011, S. 22-25.

⁽¹⁴⁾ SEC(2011) 1028 final.

4.3.6 Pe lângă condițiile-cadru structurale, durabilitatea parteneriatelor pentru cercetare și inovare depinde și de o viziune comună inovatoare și sustenabilă. Comitetul consideră că, pe lângă toate părțile interesate posibile, trebuie implicați în parteneriate reprezentanții societății civile și persoanele în vârstă, în special partenerii sociali, precum și tinerii, respectiv reprezentanții acestora, pentru a obține susținerea reală a acestora în perspectiva unor dezvoltări și implementări durabile.

4.3.7 Inovațiile nu apar neapărat ca rezultat al unui proces linear, ci prin conectarea în rețea și integrarea sectoarelor, sistemelor și abordărilor. Printre factorii cei mai frecvenți care contribuie, de exemplu, la inovațiile în domeniul serviciilor, se numără transformările sociale structurale, noile nevoi ale clienților și reacția întreprinderilor la astfel de schimbări. De astfel de factori trebuie să se țină seama în special în ceea ce privește inovațiile sociale.

4.4 Alte propuneri de completare

4.4.1 Finanțarea și implementarea – referitor la punctul 3.2 din comunicarea Comisiei

4.4.1.1 Pentru a asigura o durată lungă a parteneriatelor, existența unui cadru financiar fiabil este indispensabilă. Propunerile Comisiei privind simplificarea și coordonarea instrumentelor de finanțare existente la nivel european și național sunt foarte valoroase și trebuie urmărite neapărat în continuare.

4.4.1.2 În plus, ar fi de dorit o alocare mai sistematică, mai clară și mai exactă din punct de vedere tematic a diferitelor posibilități de cofinanțare, pentru a pune planificarea și implementarea inițiativelor pe o bază solidă. Comitetul recomandă, de aceea, o punere laolaltă sporită a resurselor existente, utilizarea direcționată a acestora și o informare sistematică și centralizată.

4.4.2 Clarificarea caracterului obligatoriu al parteneriatelor viitoare

Caracterul obligatoriu al parteneriatelor existente variază de la o colaborare liberă cu privire la anumite subiecte-cheie, la angajamente cu caracter obligatoriu ale partenerilor individuali, dar limitate din punct de vedere financiar și în timp, până la un angajament de lungă durată al tuturor părților interesate participante la un parteneriat. Cu privire la programul „Orizont 2020” trebuie clarificat, pe baza experiențelor precedente, care sunt forma și gradul de obligativitate necesare pentru a garanta pe de o parte flexibilitatea, deschiderea și capacitatea de inovare, iar pe de altă parte pentru a asigura parteneriate stabile și de lungă durată care să aibă un impact durabil.

4.4.3 Implementarea

Elementul-cheie al parteneriatelor pentru C&I ar trebui să constea în implementarea rapidă și consecventă a măsurilor considerate adecvate. De aceea, ar trebui întărite interacțiunea dintre știință și practică, precum și orientarea către utilizatori și implicarea în parteneriatele pentru inovare. Pentru a nu irosi timp prețios și resurse umane și financiare, ar trebui ca, pe

viitor, să se acorde atenție obținerii unui impact mai puternic, iar acțiunile ar trebui să fie mai bine coordonate, să fie evaluate continuu după criteriile stabilite și să fie implementate în mod consecvent.

4.4.4 Proprietatea intelectuală

În cazul participării mai multor părți interesate la un proiect sau la un parteneriat, chestiunea drepturilor de proprietate intelectuală asupra inițiativelor comune reprezintă un aspect important. Și în cazul viitoarelor parteneriate pentru inovare trebuie garantate de la bun început soluții echitabile la această problemă, pentru ca toate părțile interesate – inclusiv utilizatorii finali – să obțină o cotă adecvată a finanțărilor și a eventualelor profituri ulterioare.

4.4.5 Poziționarea regională

Parteneriatele trebuie realizate și testate întotdeauna în contexte concrete. De aceea, se recomandă în mod imperativ o legătură strânsă cu părțile interesate de la nivel național, regional și local, precum și respectarea particularităților naționale și regionale, deoarece condițiile prealabile sunt foarte diferite atât în interiorul statelor membre, cât și între acestea. Această orientare contextuală nu trebuie să conducă însă la ignorarea importanței dimensiunii globale a provocărilor actuale.

4.4.6 Exemple de bune practici

4.4.6.1 Ar trebui colectate și prezentate exemple de parteneriate de succes existente. CESE propune completarea căilor existente de distribuție, precum site-ul CORDIS, printr-un portal Internet specific sau prin organizarea unor manifestări anuale la care să fie premiate parteneriatele cele mai reușite, de exemplu.

4.4.6.2 Totodată poate fi însă util să se afle motivele eșecului unor parteneriate și să se învețe din acestea. Comitetul recomandă, prin urmare, identificarea modelelor exemplare, dar și a proiectelor care au înregistrat un eșec și a premiselor pe care s-au bazat acestea, precum și difuzarea activă de informații cu privire la acestea.

4.4.7 Clarificarea termenilor

4.4.7.1 Termenii „inovare”, „cercetare” și „parteneriate” nu au fost încă definiți în mod precis. În timp ce pentru termenul „parteneriate” sunt deja definite în comunicarea Comisiei condiții-cadru importante⁽²⁶⁾, iar termenul „inovare” a fost clarificat în diferite comunicări și avize⁽²⁷⁾, obiectivele pe care vor trebui să le vizeze cercetările viitoare au rămas până în prezent destul de vagi sau doar la stadiul de exemplu. Ținând seama de schimbările demografice și de provocările sociale globale, este însă indispensabilă o cercetare fundamentală la nivel de excelență.

⁽²⁶⁾ A se vedea, printre altele, IP/11/1059 și MEMO/11/623 din 21 septembrie 2011.

⁽²⁷⁾ (COM (2010) 546 final). A se vedea, de asemenea, JO C 132, 3.5.2011, p. 39.

4.4.7.2 Observațiile în această privință ar depăși cadrul acestui aviz. Comitetul elaborează în acest scop un aviz din proprie inițiativă privind „Al optulea Program-cadru pentru cercetare și dezvoltare: Foi de parcurs privind îmbătrânirea”⁽²⁸⁾.

4.4.8 O mai bună exploatare a potențialelor

Îmbătrânirea populației este un bun exemplu pentru succesul interacțiunii dintre cercetarea și dezvoltarea medicală și tehnologică, pe de o parte, și progresul social, pe de altă parte. Prin punerea laolaltă a tuturor resurselor intelectuale, financiare și practice disponibile, se pot dezvolta, și pe viitor, forțe enorme pentru depășirea actualelor provocări.

Bruxelles, 23 mai 2012

Președintele
Comitetului Economic și Social European
Staffan NILSSON

⁽²⁸⁾ „Orizont 2020: foi de parcurs privind îmbătrânirea” (aviz din proprie inițiativă). A se vedea pagina 13 din prezentul Jurnal Oficial (CESE 1290/2012).